

VI. IN MEMORIAM

Władysław Rozwadowski (1933–2024)

4 sierpnia 2024 r. zmarł nestor polskich romanistów prawniczych Profesor Władysław Rozwadowski. Przez ponad sześćdziesiąt lat badał prawo rzymskie oraz uczył go. Ostatnią publikacją Profesora był adresowany do studentów artykuł pt. *Prawo rzymskie – wprowadzenie do studium prawa cywilnego*¹. Ostatni cykl wykładów prawa rzymskiego wygłosił w 2018 r. Dla pokoleń studentów prawa był legendą. Z perspektywy nauki prawa rzymskiego w Polsce jest jednym z autorów o międzynarodowej rozpoznawalności, a jednocześnie badaczem, który w kraju wniósł znaczący wkład w budowanie wizerunku nauki prawa rzymskiego jako użytecznego elementu formacji prawniczej, który wspiera europejską tożsamość prawną i ukazuje autonomiczną naturę prawa prywatnego.

Władysław Rozwadowski urodził się 27 marca 1933 r. w Lidzbarku Welawskim. Tam ukończył szkołę średnią. Był synem adwokata, chciał kontynuować rodzinną tradycję prawniczą. Nie mógł jednak podjąć wymarzonych studiów prawniczych bezpośrednio po maturze, ponieważ Związek Młodzieży Polskiej wydał jednoznacznie negatywną opinię o Jego postawie politycznej. Po roku fizycznej pracy w Gdańsku uzyskał jako robotnik poparcie starań o podjęcie studiów i po zdaniu egzaminów wstępnych rozpoczął w 1952 r. naukę na Wydziale Prawa Uniwersytetu Poznańskiego. Na drugim roku studiów znalazł się w bliskim kręgu prof. Kazimierza Kolańczyka jako współtwórca i członek koła naukowego, a następnie seminarzysty. Tak powstała więź, która łączyła tych romanistów przez dziesięciolecia. Jej ważnymi cezurami było zatrudnienie Władysława Rozwadowskiego w Katedrze Prawa Rzymskiego w 1956 r. oraz śmierć prof. Kolańczyka w 1982 r. Pod opieką prof. Kolańczyka przygotował

¹ W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie – wprowadzenie do studium prawa cywilnego*, „Edukacja Prawnicza” 2016, t. 10, nr 1, s. 13–18.

Władysław Rozwadowski rozprawę doktorską zatytułowaną „Ocena zeznań świadków w procesie rzymskim”, którą obronił w 1962 r. Pracę recenzowali profesorowie Edward Gintowt-Dziewiałowski i Edmund Wengerek. Głównym impulsem do dalszego rozwoju naukowego stał się rozpoczęty już w 1962 r. ośmiomiesięczny pobyt badawczy w Instytucie Prawa Rzymskiego Uniwersytetu La Sapienza w Rzymie pod opieką naukową prof. Eduarda Volterry. To ten wybitny włoski romanista zainspirował stypendystę z Poznania do zainteresowania się problemem zmiany wierzyiciela, a uczestnictwo w jego seminarium służyło rozwijaniu warsztatu metodologicznego wykorzystanego w pracy nad tym zagadnieniem. Rozprawa habilitacyjna Władysława Rozwadowskiego została opublikowana w 1969 r.² Udostępnieniu wyników tych badań nauce światowej służyło zaś opublikowanie ich we Włoszech³.

19 lutego 1981 r. Rada Państwa nadała Władysławowi Rozwadowskiemu tytuł profesora za całokształt dorobku naukowego, którego najbardziej aktualnym wtedy elementem były wyniki badań nad potrąceniem w prawie rzymskim⁴. W 1986 r. wydano ważny dla popularyzacji prawa rzymskiego słownik, którego prof. Rozwadowski był współautorem⁵. Rozwijany przez niego od początku lat 80. model wykładu prawa rzymskiego znalazł wyraz w wydanym na początku lat 90. podręczniku, który do dziś jest wykorzystywany przez studentów⁶. W latach 80. i 90. prof. Rozwadowski rozwijał samodzielną współpracę międzynarodową, w której na głównych partnerów wybrał profesorów Luigiego Labrunę z Uniwersytetu Fryderyka II w Neapolu, Maria Talamankę z Uniwersytetu La Sapienza w Rzymie oraz Okko Behrendsa z Uniwersytetu w Getyndze.

Zmiana polityczna w 1989 r. stanowiła dla Profesora cezurę otwierającą czas Jego aktywności administracyjnej i politycznej, utworzenia wydawnictwa oraz istotnego poszerzenia pracy dydaktycznej. W latach 1990–1993 był dziekanem poznańskiego Wydziału Prawa i Administracji. W czasie Jego kadencji uruchomione zostały nowe kierunki studiów: europeistyka oraz zarządzanie i marketing. Otwarto również swobodny dostęp do odpłatnych, niestacjonarnych studiów prawniczych. W 1992 r. Władysław Rozwadowski utworzył Przedsiębiorstwo Wydawnicze *Ars boni et aequi*. Opublikowanie w nim Jego podręcznika (jako drugiego wydania) rozpoczęło serię publikacji akademickich, wśród których znalazło się też dokonane przez Profesora

² W. Rozwadowski, *Przelew wierzytelności w prawie rzymskim*, Poznań 1969.

³ W. Rozwadowski, *Studi sul trasferimento dei crediti in diritto romano*, „Bullettino dell’Istituto di Diritto Romano” 1973, t. 15, s. 11–170.

⁴ W. Rozwadowski, *Studi sulla compensazione nel diritto romano*, „Bullettino dell’Istituto di Diritto Romano” 1978, t. 20, s. 71–150.

⁵ W. Wołodkiewicz (red.), *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1986.

⁶ W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Warszawa 1991, wyd. 2: Poznań 1992.

tłumaczenie *Institucji Gaiusza*⁷ czy reprint klasycznego podręcznika Romana Longchamps de Bériera do prawa zobowiązań⁸.

W latach 1998–2002 sprawował mandat radnego pierwszego Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z listy Akcji Wyborczej Solidarność. Pracę na Wydziale Prawa i Administracji UAM Profesor zakończył w 2003 r. Aktywność dydaktyczną kontynuował jeszcze na innych budowanych przy Jego udziale wydziałach prawa. W Gdańsku, gdzie był zatrudniony z niewielką przerwą w latach 1972–2011, przez dwa lata kierował Katedrą Prawa Cywilnego, a w Szczecinie w latach 1985–2014 kierował Katedrą Prawa Rzymskiego, Historii Prawa i Doktryn Polityczno-Prawnych, ponadto w okresie 1996–1999 pełnił funkcję dziekana tego wydziału. Wspierał też dydaktycznie uczelnie prywatne. Jako dziekan kierował Wydziałem Prawa Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Legnicy w fazie jego organizacji do 2006 r. Ostatnie wykłady z prawa rzymskiego wygłaszał w Wyższej Szkole Administracji i Biznesu im. E. Kwiatkowskiego w Gdyni.

Jak wspominał Profesor Rozwadowski, u źródeł Jego zainteresowania prawem rzymskim leżał „zachwyty” konstrukcjami, które przedstawiał na wykładzie prof. Kolańczyk, a w miarę poznawania wpływu prawa rzymskiego na późniejsze prawo prywatne podobało mu się ono „tym bardziej”⁹. Wspominał, że inspiracją do wyboru tematu rozprawy doktorskiej stały się doświadczenia z odbywanej wówczas aplikacji sądowej¹⁰. Takie słowa stanowią dobry punkt wyjścia do syntetycznego przedstawienia profilu naukowego Profesora. Sięgając do Jego wieloletniego dorobku, uważam, że jako przybliżające jego istotę można odczytać zdania: „w procesie rzymskim okresu dominatu obowiązywała nie zasada legalnej teorii dowodów, lecz zasada swobodnej oceny dowodów z pewnymi ograniczeniami”¹¹; „nasza hipoteza, iż mianem kompensacji określano w prawie rzymskim klasycznym również potrącenie dokonywane przez powoda z własnej inicjatywy, oparta jest na interpretacji źródeł przy założeniu ich autentyczności”¹²; „to [...] co powiedzieliśmy w kodeksowym określeniu treści prawa własności, dowodzi dostatecznie, iż lekceważenie nauk historyczno-prawnych prowadzi może nawet do takiej deformacji przepisów prawa, że w ogóle nie odpowiadają one obowiązującym w danym społeczeństwie normom

⁷ *Gai Institutiones. Instytucje Gaiusa. Tekst i przekład*, z języka łacińskiego przełożył, wstępem i uwagami opatrzył W. Rozwadowski, Poznań 2003.

⁸ R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania*, Lwów 1939 (wydanie anastatyczne Poznań 1999).

⁹ *Z profesorem Władysławem Rozwadowskim rozmawia Wojciech Dajczak*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2019, t. 71, z. 2, s. 372.

¹⁰ *Ibidem*, s. 373.

¹¹ W. Rozwadowski, *Wartość dowodowa świadków w rzymskim procesie poklasycznym*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1969, t. 21, z. 1, s. 27.

¹² W. Rozwadowski, *Reskrypt Marka Aureliusza o kompensacji w doktrynie romanistycznej i w źródłach*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1974, t. 26, z. 2, s. 52.

postępowania¹³; „podniesione powyżej uwagi krytyczne pod adresem regulacji instytucji posiadania w kodeksie cywilnym dowodzą, iż ustawodawca, mimo teoretycznej omnipotencji, nie powinien lekceważyć dorobku myśli prawniczej, sprawdzonego w wielowiekowej praktyce obrotu prawnego¹⁴; „staralem się przeprowadzić taką selekcję materiału, by w podręczniku, w miarę możliwości, znalazły się te pryncypia prawa rzymskiego, których wartość okazała się ponadczasowa¹⁵; „historia przelewu w prawie rzymskim zakończyła się definitywnie w epoce procesu kognicyjnego [...], a *actio* w ogóle staje się synonimem prawa podmiotowego¹⁶.

Wskazane cytaty ukazują Profesora Rozwadowskiego jako uczonego, który przez dziesięciolecia analizował źródła prawa rzymskiego w przekonaniu, że w takich badaniach można sięgać do dorobku nowożytnej cywilistyki, by wyraźniej ukazywać uniwersalność dziedzictwa rzymskiego prawa prywatnego. Uzupełnieniem tego podejścia było przekonanie, że lekceważenie sięgania do doświadczenia prawniczego może prowadzić do ułomności prawa współczesnego. W takiej postawie metodologicznej można upatrywać przesłanki dla co najmniej trzech wartych podkreślenia osiągnięć Profesora: po pierwsze, sformułowania oryginalnych, prowokujących dyskusję tez; po drugie, przyjęcia oderwanej od otoczenia politycznego, jasno odróżniającej się od typowego stylu doktrynalnej narracji postawy akcentującej autonomię prawa prywatnego, czego unikatowym przykładem w polskiej nauce prawa jest wyrażenie w latach 80. opinii, że „prawo własności zawsze było i jest tylko jedno, a tzw. rozróżnienia najrozmaitszych typów i form własności są niczym innym jak ograniczeniami¹⁷; po trzecie, uzyskania znakomych sukcesów dydaktycznych opartych na akcentowaniu aktualności dorobku rzymskiego prawa prywatnego. Ostatnie z wymienionych osiągnięć zyskało formalną postać w późnych latach aktywności zawodowej Profesora.

Gdy w 2008 r. Samorząd Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego ustanowił nagrodę z dedykacją „Nagroda dla Największego Autorytetu w konkursie Belfra roku”, otrzymał ją prof. Rozwadowski. Uzyskał ją ponownie w latach 2009 i 2010. W ramach świętowania 40-lecia Uniwersytetu Gdańskiego Profesor został laureatem nagrody Krzysztofa Celesta Mrongowiusza jako najlepszy nauczyciel. Bezpośrednio po zakończeniu pracy na Uniwersytecie Szczecińskim

¹³ W. Rozwadowski, *Definicje prawa własności w rozwoju dziejowym*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1984, t. 36, z. 2, s. 25.

¹⁴ W. Rozwadowski, *Posiadanie w prawie polskim na tle prawa rzymskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1989, t. 41, z. 2, s. 32.

¹⁵ W. Rozwadowski, *Prawo...*, s. 11.

¹⁶ W. Rozwadowski, *Zmiana wierzyciela w prawie rzymskim i współczesny przelew wierzytelności* [w:] N. Szczęch (red.), *Księga jubileuszowa z okazji 5-lecia Wydziału Prawa Wyższej Szkoły Menadżerskiej w Legnicy*, t. 1, Legnica 2010, s. 462.

¹⁷ W. Rozwadowski, *Definicje...*, s. 5.

NSZZ „Solidarność” zorganizował – z inicjatywy studentów i absolwentów – dla wyrażenia szacunku Profesorowi Jego publiczny wykład poświęcony doniosłości oddziaływania uniwersytetu na otoczenie społeczne.

Jako następca Władysława Rozwadowskiego w poznańskiej Katedrze Prawa Rzymskiego czuję potrzebę uzupełnienia Jego portretu jako Człowieka Uniwersytetu o kilka osobistych doświadczeń. Poznaliśmy się bliżej, gdy recenzował moją pracę habilitacyjną, co uczynił wnikliwie i życzliwie. To dzięki Jego opinii i wsparciu bezpośrednio po habilitacji zostałem zatrudniony na poznańskim Wydziale Prawa i Administracji. Jego rady pomogły mi szybko zadomowić się w nowym miejscu pracy, były cennym wsparciem, gdy składałem wówczas wnioski projektowe i stypendialne. Wspierał organizowane od 2002 r. na poznańskim Wydziale Prawa i Administracji konkursy prawa rzymskiego dla studentów pierwszego roku.

Śmierć Władysława Rozwadowskiego to strata niezwykle inteligentnego, wnikliwego uczonego i prawnika, który często podkreślał, jak ważny jest zdrowy rozsądek.

Wojciech Dajczak

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska

Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

<https://orcid.org/0000-0002-1565-0319>